

УДК 374.015.31:793.3

Богута Валентина Миколаївна,
канд. пед. наук, ст. викладач Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка, м. Полтава

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЗАШКІЛЬНОГО ТАНЦЮВАЛЬНОГО ТВОРЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ

У статті аналізуються й узагальнюються наукові доробки педагогічної теорії та емпіричний досвід виховної практики розвитку особистості молодшого школяра в тимчасовому дитячому колективі позашкільного навчального закладу. Розкриваються можливості мікросередовища танцювального творчого об'єднання у формуванні моральних та естетичних якостей вихованця. Акцентується увага на креативному потенціалі хореографічного мистецтва, що реалізується за дотримання педагогічних умов та методики формування хореографічних творчих здібностей.

Ключові слова: виховання, позашкільне танцювальне творче об'єднання, молодші школярі.

Потреба суспільства в особистостях, які були б висококомобільними у складних умовах сучасної соціокультурної політики держави, володіли б здатністю самостійно та творчо самореалізовуватися, загострюють необхідність формування відповідних якостей людини. На слушну думку С. Сисоевої, цінність самореалізації в дозвілєвій сфері полягає в тому, що вона дозволяє особистості самоудосконалюватися в напрямках, які обирає сама, побачити результат власних зусиль, а тому такі форми самореалізації впливають на її життєві орієнтації, комунікативне коло, настанови, самоповагу, професійне і соціальне самовизначення, світогляд [5]. Однією з визначальних умов формування особистості молодшого школяра є адекватний освітньо-виховний простір, що ґрунтується на засадах дитиноцентризму.

Висвітленню загальних положень та окремих аспектів присвячені численні праці дослідників, які розглядали проблему формування особистості в процесі хореографічного виховання в таких наукових ракурсах: музично-ритмічний розвиток як складова хореографічного виховання (Т. Бабаджан, Н. Ветлугіна, А. Зіміна, М. Палавандішвілі, К. Тарасова); використання традицій народної хореографії (К. Василенко, К. Геворгян, А. Шевчук); особливості виховного потенціалу хореографічного мистецтва (Ю. Гончаренко, П. Коваль, А. Тараканова, А. Фомін, Ю. Хижняк); особливості дитячої танцювальної творчості (Р. Акбарова, С. Акішев, В. Богута, Є. Голікова, О. Горшкова, О. Мартиненко); ідеї інтегративної мистецької освіти, полікультурний та поліхудожній підхід (Ю. Борєв, Б. Галєєв, О. Комаровська, Л. Масол, Т. Морозова, О. Рудницька, Ю. Ушакова, Б. Юсов). У контексті зазначеного, накопичений матеріал потребує систематизації, тому **стаття присвячена** аналізу та узагальненню наукових доробків і емпіричного досвіду формування цілісної й гармо-

нійної особистості дитини молодшого шкільного віку в мікросередовищі позашкільного танцювального творчого об'єднання.

Варто зауважити, що для задоволення інтересу й природної допитливості молодшого школяра, бажанні пізнати власні можливості та сформувати уявлення про себе, танцювальне мистецтво нині представлене численними за напрямками та стилями творчими об'єднаннями. Для популяризації хореографічного виховання й залучення дітей молодшого шкільного віку до танцювальних творчих об'єднань керівникам та педагогам варто використовувати різноманітні традиційні (участь у концертах, конкурсах та фестивалях, надання допомоги в підготовці й організації заходів у загальноосвітніх закладах тощо) та інноваційні методи – проведення звітних концертів та днів відкритих дверей не тільки на сценічних майданчиках, а й у танцювальній залі, де майбутні вихованці зможуть відчутти «робочу» атмосферу, характер та особливості діяльності; проведення флешмобів у місцях масового відвідування дітьми та на відкритих майданчиках тощо.

Характерною особливістю більшості танцювальних колективів є непропорційність його складу: дівчаток зазвичай більше, ніж хлопчиків. Зазначимо, що проблема зацікавлення дітей чоловічої статі, завжди була актуальною. Переконливим підтвердженням важливості роботи в даному напрямку є слушна думка педагога-хореографа В. Константиновського, який ще в 30-ті роки ХХ ст., працюючи над удосконаленням методики хореографічного виховання, наголошував на ефективності створення спеціальних гуртків для хлопчиків, основне місце в якому відводиться на відпрацювання специфічної чоловічої трюкової лексики.

У даному контексті на увагу заслуговує праця «Навчайте дітей танцювати» [2], в якій висвітлено новий

підхід до широкого залучення дітей до мистецтва танцю. Запропонований танцювальний всеобуч реалізується в три етапи й розрахований на навчання дітей, незалежно від наявності спеціальних фізичних даних. Перші два етапи передбачають роботу з дітьми від семи до тринадцяти років із трирічним терміном навчання кожен. Третій етап акцентує увагу на заняттях із найбільш обдарованими дітьми, що виявили бажання подальшого навчання. До розробленої авторським колективом програми включені елементи джаз-танцю й сучасних танцювальних стилів, узагальнена методика їх викладання для зацікавлення дітей хореографічним мистецтвом.

Погоджуючись із думкою авторів посібника, що ігрова модель діяльності в роботі з молодшими школярами має передбачати гру не як винагороду або відпочинок після важкої й нудної праці, а як основу; наголошуємо – у цій віковій категорії рекомендується використання мінімуму танцювальних елементів у русі за умови максимуму їх уسیляких поєднань. Цей метод знайшов застосування в дитячій самодіяльності ще у 80-ті роки: невелика кількість рухів у різних поєднаннях уможливує їх якнайкраще засвоєння, а кількість поєднань створює відчуття новизни, що збагачує сприйняття дітей, збуджує творчу уяву та фантазію.

У процесі свого розвитку хореографічне виховання підростаючого покоління у *закладах позашкільної освіти* набуло певного досвіду, престижу і сформувалося як невід’ємна частина цілісної системи естетичної освіти. Із впевненістю можна стверджувати, що виховна робота в дитячому танцювальному творчому об’єднанні – процес складний і багатограний. Він пов’язаний із реалізацією широкої програми організаційно-педагогічних умов та художньо-виконавських засобів для формування особистості вихованця.

Саме в молодшому шкільному віці закладається моральний фундамент особистості на рівні простих норм моральності та формується шляхом виховання здатності до співчуття й співпереживання. Формування почуття обов’язку вихованців танцювальних творчих об’єднань початкового рівня навчання ускладнюється віковими та психологічними особливостями дітей, недостатньо розвиненою волею: переважає орієнтація на зовнішні атрибути, бажання похвали, побоювання засудження. Натомість, на основі достатньо розвиненої емоційної сфери створюються сприятливі умови для формування таких важливих у моральному сенсі якостей, як доброчесність та доброзичливість.

Упродовж останнього десятиріччя спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості вихованців творчих об’єднань саме сучасного напрямку хореографічного мистецтва, синтетична структура якого більше відпові-

дає запитам молодших школярів: широке використання імпровізаційних танцювальних технік, синтез балетних традицій з інноваціями тощо. Варто зауважити, що сучасні танцювальні стилі часто не передбачають обов’язковості наявності одного чи декількох партнерів та, надаючи широкий простір для особистісного самовиявлення, зміцнюють орієнтири в бік персоніфікації процесу. Це дає простір для стимулювання творчого розвитку дитини, разом із тим гальмує формування такої важливої якості особистості, як уміння поєднувати особистісні та колективні інтереси тощо. У цьому контексті заслуговує на увагу слушна думка В. Сухомлинського, який, обґрунтовуючи значення трудового життя, яким у хореографічному творчому об’єднанні є танцювальна діяльність, для здійснення виховного впливу колективу на особистість підкреслював: «натхнення, одухотворення трудовою творчістю – могутня духовна сила, що зближує людей, пробуджує у дитини перше почуття, на основі якого поступово утверджується громадянська гідність» [6, с. 426]. Це додатково підтверджує, що масовість танцювальних композицій сприяє виробленню єдиної танцювальної манери, а отже, вимагає дисциплінованості та відповідальності, цілеспрямованості й толерантності, чіткості й злагожденості, що забезпечує ансамблевисть.

Взаємини особистості з дитячим тимчасовим колективом однолітків, особливо на першому році навчання, багато в чому визначаються організацією діяльності вихованців та характером міжособистісних відносин, де суттєва роль відводиться особистості педагога. На думку В. Сухомлинського, оцінка «...може підносити дитину, а може й пригнічувати, гальмувати розвиток, породжувати негативне ставлення до світу» [3]. На підставі цього педагог-хореограф повинен мати не тільки професійні знання, а й уміння бачити індивідуальність кожної дитини, враховувати її ставлення до навчання в танцювальному колективі й перспективи розвитку, використовувати оцінку як стимул до працелюбності й успіхів, володіти такими якостями, як чуйність, тактовність, спостережливість тощо.

На відміну від інших гуртків естетичного спрямування, у силу специфіки оволодіння танцювальним мистецтвом, під час навчально-тренувальної діяльності вільне спілкування вихованців обмежене. Нерідко педагоги-хореографи користуються професійною необхідністю спілкування під час використання методів показу, пояснення, переконання. У той час, як практичний досвід свідчить – ігри, бесіди, завдання творчого характеру стимулюють кожного вихованця до накопичення знань, вражень, образів, переживань, до змістового обміну духовними цінностями, до підвищеного морального рівня

повсякденних стосунків, до естетичної організації всього життя та діяльності [1].

Одним із шляхів згуртування колективу є наявність традицій, дотримання яких може входити до обов'язків активу: привітання дітей із днем народження, посвята у вихованці колективу, проведення новорічних ранків, випускного вечора у формі капусника чи балетного спектаклю, урочистого переходу вихованців із молодшої групи у старшу, передачі кращих номерів програми наступному поколінню тощо. Ці традиції роблять перспективним життя колективу, допомагають згуртувати танцювальний колектив, особливо різновіковий, адже в кожного вихованця з'явиться відчуття причетності до важливої діяльності.

У світлі проблеми розкриття потенціалу танцювального творчого об'єднання вартує уваги процес становлення позашкільної роботи з дітьми та учнівською молоддю, який свідчить про наявність певних прогресивних досягнень та позитивний вплив на формування особистості. Слід визнати, що в результаті історичного розвитку хореографічного виховання дітей сформувалася стала уніфікована структура занять, у якій навчально-виховна робота ґрунтувалася на засвоєнні переважно спеціальних знань, формуванні виконавських умінь та навичок, роботою над образністю танцю, що наближало самодіяльний танцювальний рух до професійного мистецтва і посилювало змістову складову тренувального процесу. Беззаперечно, система хореографічного виховання підростаючого покоління відпрацювала механізми формування таких якостей, як колективізм, дисциплінованість, почуття обов'язку й відповідальності, терпіння, вміння долати труднощі та негаразди, доводити справу до завершення, але обмежувала вихованця в особистій творчій діяльності.

Сучасний період розвитку дитячої хореографічної культури, що характеризується збільшенням «сектору свободи», вирізняється різноманітністю підходів до навчально-тренувальної роботи й характеризуються гнучкістю й варіативністю змісту та технологій, що пов'язані з особливостями танцювального напрямку колективу, намаганнями педагогів урахувати індивідуальні задатки, інтереси й запити, творчі здібності дітей різних вікових категорій.

З упевненістю можна стверджувати, що танцювальне мистецтво має потужні засоби (лексика, міміка, пантоміміка) для самовираження дитини молодшого шкільного віку, адже «мова танцю» інтернаціональна й зрозуміла усім. На відміну від класичної балетної лексики, народна та сучасна танцювальна рухова база не обмежена канонічними нормами й здатна впливати на креативну сферу особистості. Головним у цьому процесі,

вважають вчені (О. Гайдамака, Е. Белкіна, О. Калиніченко, І. Руденко, Ю. Гончаренко, Л. Масол, О. Комаровська, П. Фриз та інші) є здібність дитини продуктивно мислити, що слугуватиме поштовхом до активної творчої дії. Зважаючи на те, що формою мислення в мистецтві виступає художній образ як втілення авторських почуттів та ставлення до явищ, виконавцю надається унікальна можливість системою тілесної виразності та значущості символіки рухів «висловлювати невимовне».

Формування творчої особистості вихованця позашкільного танцювального творчого об'єднання в навчально-виховному процесі відбувається за певних психолого-педагогічних умов, які сприяють творчій діяльності, стимулюють її творчу активність, полегшують долавання бар'єрів творчості. Визначаючи педагогічні умови як сукупність навчально-виховних, організаційно-методичних та індивідуально-особистісних чинників, що забезпечують ефективність організації творчого хореографічного навчально-виховного процесу з метою досягнення прогнозованого результату, *необхідними та достатніми умовами* формування творчих здібностей молодших школярів у нашому дослідженні є: 1) створення педагогом комфортного для дітей виховного середовища; 2) мотивування творчої інтерпретаційної та імпровізаційної активності дітей молодшого шкільного віку в процесі хореографічної діяльності; 3) використання в організації виховного процесу інноваційних форм та методів навчання; 4) збагачення досвіду пошукової діяльності через оволодіння загальнопізнавальними вміннями; 5) інтеграція хореографічного мистецтва з іншими видами естетичного мистецтва (музичним, театральним, образотворчим).

Перша умова передбачає зміну авторитарного стилю керування діяльністю вихованців на співтворчість із ними, створення почуття психологічного захисту дитини молодшого шкільного віку в середовищі однолітків. Зважаючи на вікові особливості, молодший школяр потребує зовнішньої підтримки з боку дорослого, тому доцільно використовувати технологію створення «ситуацій успіху». Зважаючи на те, що діти молодшого шкільного віку зосереджуються переважно на випробуванні себе, у результаті чого формується впевненість у власних силах, педагогу варто акцентувати увагу на підтримці та аналізі вдалих пластично-інтонаційних спроб вихованців, створенні ситуації емоційного переживання, формуванні толерантності до проявів самовираження інших дітей, добір таких форм та методів, які б полегшували формування творчих здібностей.

Друга педагогічна умова акцентує увагу на формуванні стійкої пізнавальної мотивації молодшого школяра, підвищенні наявного рівня його творчої активності через

стимулювання пізнавального інтересу, озброєння способами інтерпретації та імпровізації з інтонаційно-пластичною танцювальною лексикою. Основними методами та прийомами доцільно обрати евристичну бесіду, переконання, заохочення дією, індивідуальний підхід та адресні завдання, позитивний емоційний вплив через утворення невербального зв'язку тощо.

Для забезпечення реалізації змісту вищезазначених педагогічних умов логічним є доповнення традиційних видів організації діяльності в навчально-виховному процесі дитячих хореографічних творчих об'єднань (музично-ритмічних, тренувальних, постановочних, комбінованих) тренінговими та творчими. *Третьою педагогічною умовою* передбачено впровадження інноваційних форм (заняття з елементами фантазування, заняття з елементами тренінгу, заняття-толока, заняття-концерт) та методів навчання (стимулюючий вплив змісту навчального матеріалу, ситуації з можливістю вибору, метод відкриття, аналогії).

Відомо, що інтерпретація як індивідуальна форма трактування притаманна усім людям. Досліджуючи особистісні кореляції успішності інтерпретації хореографічного тексту, О. Семак наголошує, що їхня ефективність залежить від особливостей спеціально організованої діяльності, а формувальні вправи повинні відповідати «як віковим психологічним можливостям інтерпретатора, так умовам і специфіці вимог, що виявляються необхідними для адекватної реконструкції та інтерпретації художнього змісту хореографічного сюжету» [4, с. 7]. Зрештою, результативність інтерпретаційної діяльності залежить від усталеної сукупності взаємопов'язаних загальних і спеціальних властивостей (розвиненість емоційної і когнітивної емпатії, імпресивність та імпульсивність особистості, відкритість, упевненість у собі, самокерування, самосприйняття й самоприхильність), які у своїй єдності утворюють основу успішності інтерпретації.

З огляду на очевидну значимість окресленої проблеми, педагогам необхідно оптимально поєднувати колективні та індивідуальні інтереси дітей у процесі хореографічного виховання, використовувати такі форми роботи, що надавали б можливість для індивідуального самовираження. У контексті зазначеного, звертаємо увагу хореографів на використання занять з елементами фантазування, що передбачають виконання завдань творчого характеру на формування умінь інтерпретувати та імпровізувати з інтонаційно-пластичною лексикою в індивідуальній і груповій формі організації діяльності [1].

З'ясовано також потужний виховний потенціал заняття-толоки. Суть його полягає в тому, що перед вихованцями ставиться загальне завдання творчого характеру,

наприклад, «Оживи казку» чи «Створімо казку власними руками»; разом із дітьми укладається сценарний план і виділяються логічно закінчені частини композиції. Діти розбиваються на мікрогрупи відповідно до особистого бажання займатися реалізацією певної частини та власним баченням наповнення її інтонаційно-пластичними рухами. Відводиться достатній час для «насичення» партії танцювальною образною лексикою, а наприкінці заняття частини композиції об'єднуються в закінчений хореографічний твір. Таким чином відбувається організація колективної творчої діяльності, де кожен вихованець може реалізувати власні можливості уяви, фантазії, образного та логічного мислення, використати особисті технічні здібності та втілити їх у образі, оцінити власні здібності, навчитися взаємодіяти з іншими та самоутвердитися в колі однолітків тимчасового дитячого колективу.

Згідно з теорією рухової навички М. Бернштейна, у процесі опанування людиною рухами танцю беруть участь усі відчуття (зір, слух, дотик, м'язова чутливість), які їх коригують. Окрім цього, успіх рухового акту залежить від вміння аналітично переробляти інформацію, що надходить. У результаті опановані рухи змінюють відчуття людини, її сприйняття себе та навколишнього світу. Відтак, для кращого засвоєння знань та способів дій, необхідна певна кількість вправ, які сприятимуть міцності рухової навички. Однак варто підкреслити, що кожне чергове повторення сприяє виробленню звички до механічної дії та гальмує творчий розвиток. Педагогічна теорія та практика свідчать, що механічно отримані знання є «мертвими», їх, фактично, не можна використати з метою продукування нових знань. Отже, на вимогу *четвертої педагогічної умови*, збагачення досвіду танцювальної творчої діяльності відбувається через оволодіння молодшими школярами загальнопізнавальними уміньми творчого пошуку (*спостерігати, розмірковувати, аналізувати, узагальнювати тощо*) з поетапним застосуванням їх у процесі організації танцювальної творчої діяльності (сприйнятті, використанні, творенні).

Спираючись на той факт, що мистецтво танцю є синтетичним видом мистецтва, яке не існує поза музикою та тісно пов'язане із законами драматургії, *п'ятою педагогічною умовою* було визначено інтеграцію хореографічного мистецтва молодших школярів з іншими видами естетичного мистецтва (музичним, театральним, образотворчим) як способу комплексного пізнання поліхудожнього мистецтва танцю в цілому та формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку зокрема. Особливу зацікавленість у дітей молодшого шкільного віку викликає використання техніки боді-арту (розпису по тілу), зокрема, обличчя під час виконання завдань «Брати наші менші», «Зарядка для хвоста» з метою за-

цікавлення вихованців та стимулювання їх до пізнання власних можливостей уяви й фантазії [1]. Подолання «ляльковості» обличчя, притаманної вихованцям танцювальних творчих об'єднань під час концертних виступів, сприяли завдання на формування емоційної культури. Наприклад:

«У крамниці дзеркал» – дитині необхідно уявити себе мавпочкою, яка разом із людиною увійшла до крамниці дзеркал. Побачивши своє відображення, тварина почала бавитися перед ним. Відтворіть її міміку.

«Німе кіно» – спираючись на сюжет відомої казки чи розповіді, потрібно відтворити діалоги головних героїв за допомогою пластично-образних рухів та міміки.

«Зрозумій мене» – діти розбиваються парами, їм роздаються уривки тексту нескладного змісту. Наприклад: «Розсерджена мама просить доньку помити посуд. Донька невдоволена завданням і відмовляється це робити». Потрібно рухами, мімікою та пантомімікою відтворити дії кожного образу.

Загалом, обґрунтовані вище педагогічні умови та система завдань творчого характеру являють собою компоненти методики формування хореографічних творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, поетапне використання якої забезпечить максимальне розкриття індивідуальних можливостей дитини та утвердить у ній референтність творчого виду діяльності в системі «Я-особистість» [1].

Зрештою, дисциплінованість, працьовитість, наполегливість і терпіння – ті якості особистості, які необхідні не тільки в балетному класі, а й у життєвих ситуаціях. Вони роками виховуються та визначають успіх у багатьох видах діяльності, що не пов'язані із танцювальним мистецтвом. Охайність та елегантність носіння костюма, взуття, зачіски в танцювальному виконавстві переносяться у повсякденне життя дитини. Почуття захоплення, ніжності, бережливості та турботи, пережиті в танцювальній практиці, стають підґрунтям для формування морально-етичних якостей особистості, а отриманий досвід творчої діяльності забезпечить оперативність реагування на соціокультурні зміни та творчу самореалізацію в будь-якій сфері життя.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Богута В. М. Методичний аспект формування хореографічних творчих здібностей молодших школярів / В. М. Богута // Мистецтво та освіта. – № 3 (73). – 2014. – С. 39–43.
2. Пуртова Т. В. Учите детей танцевать : учеб. пособие. / Т. В. Пуртова, А. Н. Беликова, О. В. Кветная. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 256 с.
3. Савченко О. Я. Розвиток особистості школяра – стрижнева проблема творчості В. О. Сухомлинського.

– [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://filologukr.ucoz.ru/_ld/1/105_UKR_Suxomlinska.pdf

4. Семак О. О. Особистісні кореляції успішності інтерпретації хореографічного тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук. : спец. 19.00.07 / О. О. Семак; Ін-т психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2002. – 21 с.

5. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.

6. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К., 2003. – С. 425–432.

Стаття надійшла до редакції ?? м?? 2015 року

Богута В. Воспитательный потенциал танцевальных творческих объединений заведений внешкольного образования

В статье проанализированы и обобщены результаты научных поисков педагогической теории и эмпирический опыт воспитательной практики развития личности младшего школьника во временном детском коллективе внешкольного учебного заведения. Раскрываются возможности микросреды танцевального творческого объединения в формировании моральных и эстетических качеств воспитанника. Акцентируется внимание на креативном потенциале хореографического искусства, который реализуется при соблюдении педагогических условий и методики формирования хореографических творческих способностей.

Ключевые слова: воспитательный процесс, внешкольное творческое объединение, младшие школьники.

Boguta V. Educational potential of the dance art groups of adult education institutions

The article analyzes and summarizes the results of scientific research of educational theory and empirical experience of educational practice of personal development of the younger schoolboy in a temporary children's collective-school educational institution. Disclosed opportunities microenvironment dance creative union in the formation of moral and aesthetic qualities of the pupil. Attention is drawn to the creative potential of choreographic art, which is implemented in compliance with the pedagogical conditions and methods of formation of choreographic creativity.

Key words: educational process, extracurricular creative association, junior high school students.